

महाराष्ट्र शासन

महाराष्ट्र राज्य बिगर कृषि सहकारी पतसंस्था नियामक मंडळ, पुणे यांचे कार्यालय
नवीन मध्यवर्ती इमारत, दुसरा मजला, पुणे-४११००१

दुरध्वनी क्रमांक- २६१२९३२१/२६१२२८४६

ई-: मेल- commpat२०१८@gmail.com

जा.क्र.पतसंस्था/सआ-५/नि.मं./सन २०२२

२५११

दि. २३/०८/२०२२

परिपत्रक

विषय:- बिगर कृषी सहकारी पतसंस्थांना भांडवल निधीचे (स्वनिधीचे) चे जोखीम भारीत मालमत्ता/जिंदगीशी असलेले प्रमाण (सीआरएआर) लागू करणेबाबत ..

पतसंस्थांचे भांडवल निधी (स्वनिधी) हे संस्थेच्या आर्थिक अडचणीच्या वेळी किंवा आपत्कालीन स्थितीमध्ये आघात प्रतिबंधक (buffer) म्हणून कार्य करीत असतात. संस्थेकडे असलेल्या पुरेशा भांडवल निधीमुळे संस्थेच्या ठेवीदारांची विश्वासाहता वाढण्यास मदत होते. संस्थेच्या विविध मालमत्ता काही प्रमाणात जोखमीच्या असतात व जोखीम पेलण्याइतपत पुरेसे भांडवल संस्थेकडे असणे आवश्यक आहे. संस्थेच्या मालमत्तेवर जोखीमनुसार (रिस्क वेटेजनुसार) संस्थेला किती भांडवल निधी (स्वनिधी) लागेल याची माहिती सीआरएआर या संकल्पनेवरून समजते.

महाराष्ट्र सहकारी संस्था नियम १९६१ चे नियम ३५ नुसार संस्थेस बाहेरील कर्ज किंवा सभासदाकडून ठेवी स्विकारणेच्या मर्यादेचे प्रमाण निश्चित केले आहे. संस्थेचे वसूल भाग भांडवल, संचित राखीव निधी व इमारत निधी यातून संचित तोट्याच्या रकमा वजा जाता शिल्लक राहिलेल्या एकूण रकमेच्या बारा पटीपेक्षा अधिक होईल इतक्या रकमेची जबाबदारी कोणतीही पतसंस्था पत्करणार नाही. तद्वतच संस्थेच्या ताळेबंदातील मालमत्ता/जिंदगी बाजू देखील त्याच मर्यादेत राहते. रिझर्व बँकेने नागरी सहकारी बँकांना, भांडवल निधीचे जोखीम भारीत जिंदगीशी असलेले प्रमाण (सीआरएआर) नऊ टक्के इतके ठेवण्याबाबत सूचित केलेले आहे.

त्याच पद्धतीने, पतसंस्थांमधील सभासद येणे कर्ज या प्रमुख व इतर सर्व अन्य मालमत्तेतील असलेली जोखीम विचारात घेता पतसंस्थानासुद्धा 'सीआरएआर' हा निकष लागू करणे आवश्यक आहे. पतसंस्थाना हे निकष लागू करणेबाबत नियामक मंडळाच्या बैठकीत सूचित केले आहे. ज्या संस्थेच्या जिंदगीचा/मालमत्तेचा दर्जा उत्तम आहे व भांडवल निधीचे (स्वनिधीचे) जोखीम भारीत मालमत्ता/जिंदगीशी असलेले प्रमाण (सीआरएआर) नऊ टक्केपेक्षा अधिक आहे अशी संस्था आर्थिकदृष्ट्या सक्षम समजण्यात येते. संस्थेचे कार्यक्षेत्र वाढ किंवा संस्थेचा शाखाविस्तार करताना व 'आर्थिकदृष्ट्या सक्षम व उत्तम व्यवस्थापन (FSWM)' याबाबतचे निकष ठरविताना आणि संस्थेच्या वैधानिक लेखापरीक्षण वर्गवारी गुणांकन तक्त्यामध्ये अन्य निर्धारित केलेल्या निकषांबरोबरच 'सीआरएआर' या निकषाचा प्राधान्याने विचार करणे आवश्यक आहे.

संस्थेच्या भांडवल निधी (स्वनिधी) चे जोखीम भारीत मालमत्ता/जिंदगीशी असणारे प्रमाण (सीआरएआर) पतसंस्थांनी कशा पद्धतीने काढावे याबाबत खालीलप्रमाणे मार्गदर्शक सूचना देण्यात येत आहेत :-

१. स्वनिधी काढतांना खालीलप्रमाणे (अ) मधून (ब) या बाबी वजा कराव्यात.

स्वनिधी = (अ) - (ब)

(अ) मध्ये खालील बाबींचा समावेश करण्यात यावा.

- (१) वसूल भागभांडवल
- (२) राखीव निधी
- (३) इमारत निधी
- (४) लाभांश समीकरण निधी
- (५) गुंतवणूक चढ-उतार निधी
- (६) उत्तम जिंदगी/उत्पादक कर्जावरील तरतूद
- (७) शिल्लक नफा (मागील शिल्लक नफा + चालू वर्षातील नफ्यातून अंदाजित लाभांश वजा जाता शिल्लक नफा)
- (८) एनपीए ज्यादा तरतूद (केली असल्यास)

(ब) मध्ये खालील बाबींचा समावेश करण्यात यावा

- (१) संचित तोटा
- (२) कमी केलेली एनपीए तरतूद
- (३) कमी केलेली थकव्याज तरतूद
- (४) कराव्या लागणाऱ्या परंतु न केलेली खर्चाची तरतूद

२. जोखीम भारीत जिंदगीचे मूल्य :- म्हणजे संस्थेच्या ताळेबंदातील मालमत्ता/जिंदगी बाजूकडील प्रत्येक मालमत्तेतील असलेली जोखीम विचारात घेऊन विविध दराने आकारणी करून येणाऱ्या जिंदगीचे मूल्य होय.

३. सीआरएआर (भांडवल निधीचे/स्वनिधीचे जोखीमभारीत मालमत्ता/जिंदगीशी असलेले प्रमाण) = संस्थेचा स्वनिधी भागिले संस्थेची जोखीम भारीत मालमत्ता/जिंदगी मूल्य X १००
संस्थेच्या ताळेबंदातील विविध प्रकारच्या मालमत्ता / जिंदगीचे जोखीम मूल्य

अ क्र	ताळेबंदातील मालमत्ता/जिंदगी घटक	येणेबाकी शिल्लक रक्कम रुपये	जोखीम भार (रिस्क वेटेज) टक्के	जोखीम भारीत मालमत्ता / जिंदगी मूल्य
१	२	३	४	५ = (३ x ४)/१००
१	रोख शिल्लक		०	
२	जि.म.सह.बँकेतील व इतर बँकातील (कलम ७० प्रमाणे) शिल्लक रकमा			
	अ) चालू ठेव खाते		२०	
	ब) बचत ठेव खाते		२०	
३	इतर अन्य (कलम ७० व्यतिरिक्त) संस्थेतील शिल्लक			
	अ) चालू ठेव खाते		१००	
	ब) बचत ठेव खाते		१००	
	क)अन्य पतसंस्था/मल्टीस्टेट संस्थातील शिल्लक		१००	
४	गुंतवणूक			
	अ)जि.म.सह. बँक भागातील गुंतवणूक		२०	
	ब) इतर सहकारी संस्थांच्या भागातील गुंतवणूक		१००	
	क)जि.म.सह. व इतर बँकातील (कलम ७०		२०	

	प्रमाणे) मुदत ठेवी			
	ड) सरकारी रोखे		२.५	
	इ) अन्य रोखे/बाँडस् / लिक्विड फंड गुंतवणूक		१०२.५	
	ई) पोस्टल एनएससी/केव्हीपी मधील गुंतवणूक		२.५	
	उ) कर्मचारी भविष्य निर्वाह निधीची बँकेच्या ठेवीमध्ये/भविष्यनिर्वाह निधी ट्रस्टमध्ये केलेली गुंतवणूक		२०	
	ऊ) इतर अन्य सर्व (मल्टीस्टेट व राज्य नोंदणीकृत) पतसंस्थांमधील ठेवी		१००	
	ए)सह.साखर कारखाने,सूत गिरण्या,प्रक्रिया संस्था, इतर सर्व प्रकारच्या (सहकारी संस्था / शैक्षणिक/धर्मादाय संस्था इ.)संस्थामधील गुंतवणूक		१२५	
	ऐ) बंद पडलेल्या सह. बँका/ पतसंस्थातील गुंतवणूक-पूर्ण तरतूद व्याजासह केली नसल्यास		१२५	
	ओ) बंद पडलेल्या सहकारी बँका/ पतसंस्थामधील गुंतवणूक संपूर्ण तरतूद व्याजासह केली असल्यास		०	
	कर्जे व अग्रीमे			
	अ) ठेव तारण/एलआयसी तारण/एनएससी तारण इत्यादी		०	
	ब) वैयक्तिक जामिनकी/विनातारणी कर्जे		१२५	
५	क) कर्मचारी कर्जे		२०	
	ड)रु.२.०० लाखापर्यंतची सोने तारण कर्जे		५०	
	इ) रु.३० लाख पर्यंतची गृह तारण हौसिंग कर्जे		५०	
	ई) इतर सर्व प्रकारची अल्प,मध्यम व दीर्घ मुदत तारणी कर्जे		१००	
	स्थावर मालमत्ता			
	अ)जमीन, इमारत		१००	
६	ब) डेडस्टॉक/फर्निचर, संगणक, संगणक प्रणाली, इलेक्ट्रॉनिक साहित्य इत्यादी		१००	
	क)वाहने		१००	
	इतर मालमत्ता			
	अ) गुंतवणुकीवरील येणे व्याज		२०	
७	आ) कर्जावरील येणे व्याज		१००	
	इ) भांडवली खर्च (जागा/इमारत खरेदी /बांधकाम)अॅडव्हान्स		१२५	
	ई) तसलमात /अॅडव्हान्स येणे रकमा		१२५	

उ) शिल्लक स्टेशनरी		१००	
ऊ) इतर येणे रकमा		१००	
ऋ)टीडीएस, डीपाँझीट, जीएसटी, आयकर, येणे रकमा		१००	
८) दुबेरजी रकमा		०	
एकूण जोखीम भारीत मालमत्ता /जिंदगी			

सुत्र :-

भांडवल निधी (स्वनिधी)चे जोखीम भारीत मालमत्ता/जिंदगीशी असलेले प्रमाण = भांडवल निधी (स्वनिधी) भागिले एकूण जोखीम भारीत मालमत्ता किंवा जिंदगी मूल्य X १००

उपरोक्तप्रमाणे परिगणना करताना कोष्टक क्र. ३ मध्ये नमूद करण्यात आलेली मालमत्ता/जिंदगीची एकूण रक्कम ही संस्थेच्या ताळेबंदातील एकूण मालमत्ता/ जिंदगी बाजूशी जुळणे आवश्यक आहे. यामध्ये केवळ दुबेरजी रकमा (जसे की थकव्याज, शाखा जुळवणी) वजा करणे आवश्यक आहे.

तरी राज्यातील सर्व बिगर कृषी सहकारी पतसंस्थाना या परिपत्रकाद्वारे सूचित करण्यात येते की, सन २०२२-२३ या आर्थिक वर्षापासून 'सीआरएआर' चे प्रमाण नऊ टक्केप्रमाणे लागू करण्यात येत आहे. राज्यातील सर्व बिगर कृषी पतसंस्थांनी याची नोंद घेऊन या निकषाचे काटेकोरपणे पालन करावे.

(अनिल कवडे)

अध्यक्ष,

महाराष्ट्र राज्य बिगर कृषी नियामक मंडळ तथा
सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था,
महाराष्ट्र राज्य, पुणे

प्रति,

- १) विभागीय सहनिबंधक, सहकारी संस्था (सर्व विभाग) (प्रशासन/लेखापरीक्षण)
- २) जिल्हा उपनिबंधक, सहकारी संस्था (सर्व जिल्हे)
- ३) जिल्हा विशेष लेखापरीक्षक, सहकारी संस्था (सर्व जिल्हे)
- ४) अध्यक्ष /मुख्य कार्यकारी अधिकारी,----- (सर्व पतसंस्था फेडरेशन) (राज्य/विभाग/जिल्हा /तालुके)
- ५) अध्यक्ष/मुख्य कार्यकारी अधिकारी/व्यवस्थापक /सचिव,-----नागरी/ ग्रामीण /पगारदार कर्मचारी सहकारी पतसंस्था मर्या.,----- तालुका ----- जिल्हा -----
- ६) कार्यासन अधिकारी, माहिती व तंत्रज्ञान शाखा, मुख्यालय, पुणे (कार्यालय संकेतस्थळावर प्रसिद्धीस्तव)
- ७) धारिका संग्रही

प्रत माहितीस्तव

१. मा. अपर मुख्य सचिव (सहकार व पणन), मंत्रालय, मुंबई ३२
२. अपर आयुक्त व विशेष निबंधक, सहकारी संस्था, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
३. अपर निबंधक, सहकारी संस्था (पतसंस्था), महाराष्ट्र राज्य, पुणे